

sanata soldan bakmak

Sanatı sadece haz alma modundan çıkararak, halka sorunlarını gösteren, çözümlenebilir yollarının var olduğunu algılatan sol sanat, haliyle devletin gazabından her dönem nasibini almıştır. 1980 öncesi sınıfsal kalkışma ve anti-faşist mücadele içinde cılız da olsa varlık gösteren işçi tiyatroları, korolar, devletin faşist baskısından nasibini fazlasıyla almıştır.

AYSEL BATYAR ÖZBAY

DİE'nin, sendikaların aylık periyotlarla yayınladıkları asgari yaşam standartları (yoksulluk ve açlık sınırı) belirlenirken, ihtiyaçlar hanesinde "YIYECEK, GIYINME, BARINMA, SAĞLIK" kalemleri dikkate alınır. Geriye kalanlar istektir. Yani olsa da olur, olmasa da olur...

Oysa sanat istek değil bir ihtiyaçtır, tıpkı ekmek gibi su gibi... Gerekliliktir. Kapitalizm nasıl ki hayatı meta-tüketim ve kâr üzerinden kurguluyorsa sanata da bu çerçeveden bakar. Alınır, satılır ve kâr ediliyorsa sürdürülür.

İnsanın insanlaşmasındaki etkisi yadsınamaz insan edimlerinden olan sanat, insan denilen canlı türünün iki ayağı üzerine dikilmesiyle başlamıştır. Avlanmak için araç yapması, avının gönlünü çelmek için yansılama ritüelleri ve dansları, mağarasının duvarlarına yaptıkları çizimler sanat mecrasının başlangıcıdır. Hayat çeşitlendikçe sanat araçları ve sunumları da artmış ve akmıştır kendi yatağında... Ne zaman ki artık değer ve sınırlar oluşmaya başlamışsa sanat da bu kurulu düzenin devamlılığına hizmet eder hale gelmiştir. Ama bu akış bilinçli bir saptırma olmayıp hayatta kalmaya dair bir anlam kazanmıştır. Yöneten ve yönetilenler kesin sınıflara bölündüğünde, sanat da yönetenlerin bilinçli manipülasyon aracı haline getirilmiştir. Bu duruma hizmet eden sanat, kendi yatağını şaşırmadan durumu tersine çevirmek için de her zaman zemin hazırlayıcı, kolaylaştırıcı ve manipülasyonu etkisizleştirici bir muhalifliğini sürdürmüştür. Dolayısıyla sanatı, üretim biçimleri ve üretim ilişkilerinden ayrı düşünemeyiz.

Osmanlı saraylarında Osmanlı için üretilen sanat "güdümlü" olması dolayısıyla halk tarafından anlaşılmamış, halk nezdinde yeri olmamıştır. Bunun yanında halklar kendi sanatlarını ihtiyaçları, ananeleri çerçevesinde moral değerler olarak saraydan bihaber sürdürmüşlerdir. Es kaza sarayın devletli sanatçıları, sarayın beklenileri dışına çıktıkları vakit soluğu saray duvarlarının dışında almışlardır. İcazetli sanat ile erk arasındaki bu ilişki günümüzde de aynen devam etmektedir.

Cumhuriyet ile birlikte devlet yeniden organize edilirken sanat da unutulmamış, devlet eliyle kurucu ideolojinin esaslarına uygun düzenlenmiş; yani Türkleştirilmiştir. Devlet eliyle kapitalizm, devlet eliyle sanat... Yurt dışına gönderilen sanat erbapları batılı formları öğrenerek, dönü-

te yılların türkülerini çok sesli halk müziği adı altında söylemeye ve zorla dinletmeye memur edilmişlerdir. Hatta radyolarda sanat müziği ve halk türkülerinin çalınması yasaklanmıştır; "Bayburt Bayburt olalı böyle zulüm görmedi" lafı dönemin kültür politikalarını mizahi bir dille özetlemektedir. Elleri makaralı teypler verilen "derlemeciler" Kürt, Ermeni, Rum bilcümle halkların türkülerini, şarkılarını devlet kayıtlarına "Türk sanatları" adı altında arşivlemişlerdir. Devlet fermanıyla mecbur kılınan "cumhuriyet balolarından" kaçmak için alınan sağlık raporları, baloya eşini getirmeyen Hikmet efendileri ispiyonlama mektupları gibi ironik olaylar bu hamlelerin ne kadar beyhude ve bir o kadar da yaptırımcı, tepeden inmece olduğunun kanıtıdır.

Bu öyle bir manipülasyondur ki hala devletli sanatlara, ne Alevi kıyımı, ne 1915 Ermeni soykırımı, ne Kürt isyanları tema olmayı bırak kenar süsü bile olamamıştır. Etnik ayrımcılığın yanı sıra sınıfsal olayların da, yeteri kadar Türk olması bile yetmemiştir tema olmaya... Şöyle ki, Osmanlı'da gümrük duvarlarının inmesiyle Anadolu'ya yığılan fabrikasyon ve el emeğine göre ucuz mallar karşısında tutunamayan Denizli'deki dokumacıların, Ankara çıkırcıların, Ankara kuşu diye anılan yerdeki Ankara tiftik eğiricilerinin grevini, ayaklanmasını anlatan "ÇIKRIKLAR SUNUNCA" adlı roman bile edebiyatın Türk Cumhuriyet arşivine girememiştir. Köy enstitüleri atılımı ile kapitalizmin ihtiyaçlarına binaen yetiştirilen öğretmenlerin kalemlerinden dökülen köy romanları da kapitalizmin yerleşmesi ile birlikte görevini tamamlamıştır. Bu furyanın bilincinde olan ve bu çerçevenin dışını görebilen yazar ve ürünleri varlığını sürdürebilmişlerdir.

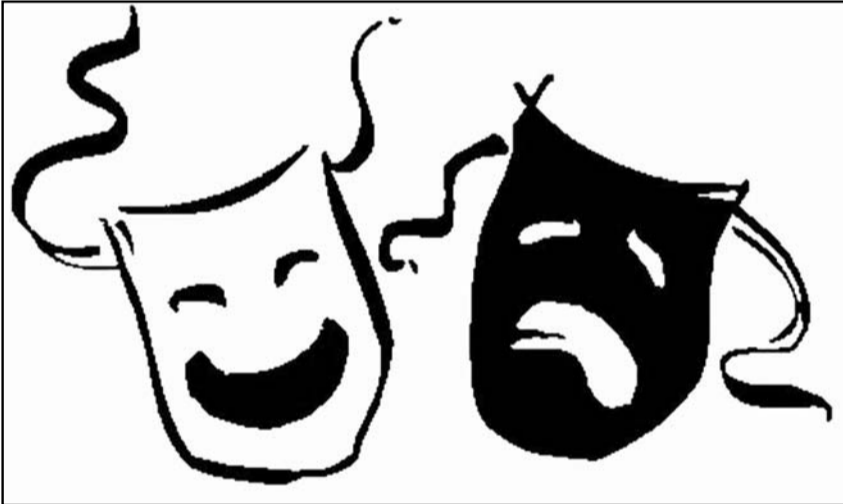
Cumhuriyetin sanat anlayışı özetlenecek olursa, üreten ve bu sanatı tüketen de aynı sınıfın mensuplarıdır. Sanat sınıfsaldır. Halk kendi sanatını kendi ihtiyaçlarına göre sürdürürken, devlet onlara layık gördüğü kadarıyla, neyi ne kadar nasıl anlaması ve algılaması gerekiyorsa o kadarını sunmayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Geniş halk kesimleri dünya sanatlarından "anlamazlar" diyerek her daim uzak tutulmuş, herhangi bir talep baskısı hissedince parlatılmış, yeniden düzenlenmiş milliyetçi argümanlarla, halkın kendisi için ürettiği sanatı allayıp pullayıp Türk milliyetçiliği sosuyla bir kez daha bir kez daha sunmuştur.

Bunun "en güzel araçları" devlet tiyatroları, TRT, devlet radyoları vb.dir. Örneğin, Ankara'nın varoş semtlerinden biri olan Altındağ'da açılan

Cumhuriyet ile birlikte devlet yeniden organize edilirken sanat da unutulmamış, devlet eliyle kurucu ideolojinin esaslarına uygun düzenlenmiş; yani Türkleştirilmiştir. Devlet eliyle kapitalizm, devlet eliyle sanat... Yurt dışına gönderilen sanat erbapları batılı formları öğrenerek, dönüştürme yılların türkülerini çok sesli halk müziği adı altında söylemeye ve zorla dinletmeye memur edilmişlerdir. Elleri makaralı teypler verilen "derlemeciler" Kürt, Ermeni, Rum bilcümle halkların türkülerini, şarkılarını devlet kayıtlarına "Türk sanatları" adı altında arşivlemişlerdir.

Altındağ Sahnesinde hiç Şekspir oynanmamıştır. Burada oynanan oyunlar da Çankaya'daki sahnelere hiç uğramamıştır. Bu sezon Altındağ Sahnesinde oynanan "EŞİK" adlı oyun, devletin, devlet tiyatrolarıyla ne yapmak istediğinin en güzel ifadesidir: Bu oyunda köyden kente göç etmiş bir aile vardır. Gecekonuda otururlar. Şehirdeki herkes bu ailenin başına felaket örmek için seferber olmuştur. Zihinsel engelli çocuklarına araba çarpmış, tıp okuyan çocukları kente uyum sağlayamadığı için okulu bırakmış, okula gönderilmeyen genç kız sevgilisi tarafından terk edilmiş ve bekaretini kaybedince de intihar etmiş ve aile köye geri dönmüştür. Bu oyun aracılığıyla Altındağ'daki insanlara, "hadleri" sanat yoluyla bildirilmektedir. Zira rejî marifetiyle yeniden güncelleştirilen "Genç Osman" adlı oyun Ergenekon dalgalarıyla, altı yeniden çizilerek (gericiler ve yenilikçiler) sahnelenmektedir. İslami eğilimli partilerin iktidarları zamanlarında "Hasan Sabah" adlı oyun, "İlk İslami terörist" alt yazısı ve temasıyla sunulmuştur. Bütün bunlar aydınlanmacılık, kültür devrimi gibi genel kabul görme ihtimali olan kavramlar üzerinden yapılmıştır. Oysa kültürün devrimi olmaz. Devrimlerin kültürü olur.. Sanat, kültür sarmalının en güçlü motorudur. Sanat, devrimi kolay eder, devrimi hızlandırır. Tabii karşı devrimi de...

Sanatı sadece haz alma modundan çıkararak, halka sorunlarını gösteren, çözümlenebilir yollarının var olduğunu algılatan sol sanat, haliyle devletin gazabından her dönem nasibini almıştır. 1980 öncesi sınıfsal kalkışma ve anti-faşist mücadele içinde cılız da olsa varlık gösteren işçi tiyatroları, korolar, devletin faşist baskısından nasibini fazlasıyla almıştır.

Söylemek istediklerime en güzel ve somut örnek Kürt özgürlük hareketiyle küllerinden yeniden doğan Kürt sanatıdır. Halk içinden, halkla mücadeleyle naif ve ajite biçiminden sıyrılarak kendi yatağında sınırlarından öteye taşınmış, evrensel buluşmuştur. Yazını, sineması ve tiyatrosu, seslendiği tabana hiç yabancı kalmadığı için köklerine tutunarak bahçe çitini aşmıştır.

Sanat, yönetenlerden bağımsız değilse ortaya çıkan sanat değildir. Alıcısı yoktur, baskı ve zorlama yok ise... Yaratıcı, sorgulayan ve sorgulatan, sistemden bağımsız, muhalif sanatın işi zordur. Zira devlet desteği şöyle dursun –ki teklif edilirse reddedilmelidir– nefes alması bile zorken bu sanat ve sanatçısı nasıl varlık gösterecek? Sol bu konuda zaafıdır, eksiklidir. Bu muhalif sanat, sol tarafından sahiplenmemiş, oyunları, ürünleri “sanat ihtiyacı” diye değil, dayanışma amacıyla zaman zaman sahiplenilmiştir. Çoğu zaman biletler alınmış, görevi tamamlanmış olmanın rahatlığıyla izlenmemiştir bile. Hadimi aşarak, bu dayanışmanın kökleri sadaka kültürüne varır diye düşünmeden edemiyorum.

Veya bu oyunlar hemen Devlet tiyatroları oyunları ile kıyaslanır: Gerek ücreti, gerek kostüm ve dekorları, sahne olanakları... Bu da devlet eliyle kotarılan güdümlü sanatın sol üzerinde epey yol aldığının göstergesidir bana göre...

SDP, sanatı meta olarak görmez. İhtiyacı olanın ulaşabileceği ve yaratabileceği bir insan edimi olarak tarifler. Bugüne dair taleplerimiz, ekme fiyatları gibi sanat ihtiyacı da asgari ücret üzerinden ücretlendirilmelidir. Sinema, tiyatro, kitap, gazete ve müze biletleri.

Devletin sanatı olamayacağı gibi devletin sanatçısı da olamayacağından devlet tiyatroları, kültür bakanlığı kaldırılmalıdır. Tüm sahne ve salonlar sanat yapmak isteyen herkese açılmalıdır. Bu sahneler kültür ve sanat merkezleri haline getirilmeli ve hiçbir program, etkinlik dayatılmamalıdır. .

Sol da sanat da ihtiyaçtır tüm dünya için. Ek-

ASKERDE, TERSANEDE, MADENDE ÖLÜM KADER DEĞİL

Nedense hep biz ölüyoruz. 10 Aralık Perşembe günü Bursa'da madende 19 kişi öldü ve her gün elli bin işçi madene, ölüme iniyor. Ölüm işçinin kan kardeşi gibi dolaşiyor, Tuzla'da gemide yakalıyor, inşaatta iskelede. Kot taşlamacıyı ciğerinden vuruyor, ayak-kabıycıyı baliyle tüketiyor. Deride makineyle, sanayide kaynakla, tornayla. Ölüm işçinin yanı başında geziyor.

Ölüm bize kardeş geziyor. Dağda yakalıyor, askerde vuruyor. Ölen de biz, öldüren de biz. Yoksulluk ortak kaderimiz. Ölen askerlerin hepsi yoksul. Cenaze evlerinin hepsi yoksul evi. Kürt'ün de Türk'ün de. Komutanların ve zenginlerin çocukları savaşmıyor. Parayı bastıran çürük raporu alıyor. Onlar vatani seviyor, bize savunmak ve ölmek düşüyor.

Meslek liseleri sanayiye işçi yetiştirir. Tersaneye, madene, kaynağa ölsün diye işçi yetiştirir. Bizi insan yerine koymayanlar insan gibi yaşama hakkı da vermez. Evet biz işçiyiz. Hem de bugünden işçiyiz. Staja gider çalışırız. Atölyeye girer çalışırız, üretiriz ama ürettiğimizin karşılığını hiçbir zaman alamayız. Onlar sürekli bizi sömürür, doymazlar. Staja giden son sınıf öğrencilerinin kazandığı üç kuruşa da göz dikerler. Okul idareleri başış diye ellerini cebimize, terimize uzatırlar. Sıkılmazlar. Bize biçilen hayat anne babamızın hayatından farklı değildir. Yoksulluk kader diye sunulur. İşsizlik kader diye anlatılır ve işçiye ölüm kader diye gösterilir. Öyle ki ölümden kurtulan ölmediğine pişman olur. Çünkü kendisi ölse alacağını sandığı tazminatla borçlarının kapanacağını sanır, aldandır. Bu düzen, bu sömürü düzeni, bu zenginlerin ve sömürücülerin düzeni insana hayatı zehir eder ve yaşamdan usandırır.

Ellerini alın terimize, emeğimize ve ekmeğimize uzatanlar ağızlarından “Vatan Savunması”nı düşürmüyorlar. Türk'ü Kürt'e düşman etmeye çalışıyorlar. İç savaşı kışkırtıyorlar. Onlar biliyorlar ki ölen de, öldüren de bizden. Dağdaki de yoksul, kırsaldaki de yoksul. Biz faşist çetelerin insanları nasıl katlettiğini unutmamak. “Vatan Sevgisi” adına vatandaşların nasıl yok edildiğini, öldürüldüğünü, katledildiğini unutmamak. Biliyoruz ki madende çalışan işçinin de, tersanedeki kaynakçının da, Türk'ün de, Kürt'ün de, bütün yoksulların ve işçilerin çıkarı bir. Barış, özgürlük istiyoruz. Kardeşin kardeşi öldürmediği bir dünya istiyoruz. İşçi olmak istiyoruz. Hakkımızı aldığımız, insanca yaşadığımız, ölmediğimiz bir dünyada işçi olmak istiyoruz. İşçi olmaktan gururluyuz. Çünkü biliyoruz ki güzellik adına ne varsa yaratan biziz. Dikilen binaları biz yaptık. Arabaları, televizyonları, bilgisayarları biz yaparız. Üreten biziz, işleyen, şekil veren biziz. Biz meslek liselerinde okuyanlar yaptığımız işten değil, bize biçilen kaderden şikayetçiyiz. Ölüm kader değildir.

Savaşa karşı barış istiyoruz. Haksızlığa karşı adalet istiyoruz. Sömürüye karşı özgürlük istiyoruz. Herkesin kendi dilini konuşabildiği, herkesin kendi dinini yaşayabildiği, sömürünün olmadığı bir dünya istiyoruz. Bu gün bütün güzellikleri elimizle nasıl yaratırsak barış, özgürlük ve adaleti de kendi ellerimizle yaratacağız. Sokaklar bizim, onları biz özgürleştirdik. Sokakta kalacağız. Kardeş Kürt halkına karşı yürütülen şoven linç girişimlerini nefretle kınıyoruz. Bilinmelidir ki onlar yalnız değil. Biz onlarla beraber barış ve demokrasi için kavgaya hazırız. Çünkü işçilerin özgürlüğü, ezilen halkların özgürlüğüyle mümkündür. Çünkü devrimci ezilenden yanadır. Ezilenden yana olmak demek ezilenle omuz omuza ezene karşı dövüşmek demektir. Mahir Çayan'dan, Deniz Gezmiş'ten, Nejdet Adalı'dan ve Che Guevera'dan bunu öğrendik. Biz işçiyiz, öğrendiğimizi uygularız.

YAŞASIN HALKLARIN KARDEŞLİĞİ!

BİJİ BRATİYA GEL ANI!

YAŞASIN İŞÇİ SINIFININ VE EZİLEN HALKLARIN BİRLİĞİ!

DEV-LİS MESLEK LİSELERİ

mekle su gibi... Çünkü sanatla harmanlanmış, mayalanmış bir sol, toprağa baktığında seramik vazoyu, ağaca baktığında estetsize edilerek oyulmuş bir ahşap masayı görebilen, doğanın sesindeki çok sesli müziği duyabilendir. Sanatla harmanlanan sol, batıdan aşırılan müziklere “cumhuriyet, vatan” temalı sözler yazılmış milliyetçi marşların ezgisine çokça benzeyen devrimci sözlü marşların yetmezliğini, tek sesliliğini sezebilendir.

Sol-sosyalist partiler, dernekler, sendikalar, odalar, tüzük ve programlarında kültür-sanata bakışlarını, anlayışlarını anlatan bölümlere maaşef pek yer vermezler. Oysa gereğine inanırlar. Peki bu çelişkili –ama asla kötü niyetli olmayan– durum, sanat ihtiyacının cumhuriyet kurulduğundan beri devlet eliyle ucuza gideriliyor olmasın.. Umarım değildir.